

Statsministerens Kontor
Boks 8001 Dep.
0030 Oslo
maktutredningen@smk.dep.no

*Å resonnere, å samtale, er dypt nødvendig.
Hvis du ikke samtaler, kan du havne i din egen overbevisnings vold.
Og du skal vite at det nytter ikke å føre samtale med sin overbevisning*

Kerstin Ekman

Makt og demokrati

En kommentar fra Voksenopplæringsforbundet (Vofo) til
Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen (av 26. august
2003)

Vofo takker for muligheten til å gi en uttalelse til ovennevnte rapport. Rapporten inneholder et bredt spekter av perspektiver på demokrati og forholdet mellom makt og demokrati. Vårt hovedinntrykk er likevel at rapporten er mest opptatt av det formelle demokratiet; det institusjonaliserte demokratiet. Siri Meiers særmerknad er kanskje den del av rapporten som distanserer seg mest fra ”det formelle”.

Vi verken kan eller vil gå inn på alle sider ved rapporten. Vår agenda med denne høringsuttalelsen er å se på demokratiets forutsetninger i et folkeopplysningsperspektiv. Dermed blir demokratiets arenaer for deltakelse og forholdet mellom læring og demokrati det viktigste for oss.

Derfor vil vi starte med å beskrive vårt ståsted:
Som fellesorganisasjon for studieforbundene og de frivillige opplysningsorganisasjonene i Norge, representerer vi en tradisjon og et virksomhetsområde som skriver seg tilbake til omkring 1850, fra den tiden demokratiet – og demokratiets institusjoner og virkemidler - begynte å ta form i Norge. Stemmeretten var først knyttet til eiendom, så til posisjon og kunnskap. Kunnskap var et nødvendig gode for å ta demokratiet i bruk; for å stemme var det en viktig forutsetning å kunne lese og skrive og å skille mellom ulike alternativer. Slik ble sammenhengen mellom læring og demokrati manifestert allerede i demokratiets barndom. Senere ser vi den i mange sammenhenger; utøving av demokratisk praksis som debatt, møteledelse, taleteknikk, programarbeid, maktutøvelse etc. krever at man har lært det – enten gjennom organisert læring eller gjennom deltakelse, øvelse og praksis. Det var også en forutsetning å ha kunnskap om de sider ved samfunnet som demokratiet som system etter hvert skulle håndtere og styre.

Det navnet som ble satt på fenomenet var folkeopplysning eller folkedanning (folkbildning i Sverige). Ettersom utdanningssystemet var lite utbygd og heller ikke var innrettet på ”demokratiskolering” i utgangspunktet, ble det folkehøgskoler og frivillige organisasjoner og foreninger (forløpere til det vi seinere kjenner som opplysningsorganisasjoner og studieforbund) som satte seg selv til å utføre det store opplysningsprosjektet.

Det er denne historiske bevegelsen vi representerer.

Den store bevegelsen er borte. Det er også noe sluttrapporten peker på; folkebevegelsenes forvitring. Det er sammenheng mellom disse forholdene. Når rapporten peker på folkebevegelsene og de tradisjonelle organisasjonenes forvitring som en årsak til et forvitret (lokal)demokrati, så mener vi at det ikke bare henger sammen med disses forsvinningsnummer i seg selv, men fraværet av ”steder for deltakelse og redskaper for mening”, fravær av steder for folkeopplysning og demokratisk praksis gjennom læring. Dette er viktig, med tanke på at demokratiet må læres på nytt av hver generasjon, og skoleverket fortsatt ikke synes å ha dette som noen hovedoppgave.

*”Gjennom danning finner individene sine egne indre muligheter; kanskje kan man si at mennesket forlater seg selv for å finne seg selv igjen. Danning har derfor ingen bestemte eller målbare mål. I danningen inngår ikke bare emnekunnskaper, men også noe vi kan kalle hverdagskunnskap eller allmennkompetanse. Noen slike er å kunne benytte sine kunnskaper og evner, å fungere sosialt eller å tilegne seg et sett demokratiske holdninger. Danning skjer ofte i en sosial sammenheng der man får nye tanker og kunnskaper som leder til en personlig utvikling. La oss sammenligne danning med en reise for individene uten et på forhånd oppsatt mål. ...
... En slik dannelses- og læringsprosess forutsetter et sosialt samspill der dialogen har avgjørende betydning. I dialogen stilles tanke mot tanke, mening mot mening; en variasjon skapes. Og nettopp i denne variasjon, i samspillet med andre mennesker, er det læring skjer...”¹*

Slike sitater er tallrike i litteratur om folkeopplysning, danning og voksenopplæring. Vi gjengir dem her for å understreke det vi sier innledningsvis.

Demokrati, makt og ytring

Hva er de viktigste bestanddelene i et demokrati i vår kulturelle sammenheng?

Vi mener det er disse:

- ytringsfrihet
- valgfrihet
- meningsfrihet
- organisasjonsfrihet
- bevegelsesfrihet

---

¹ Fra boken ”Flexibelt lärande” (Kjellin, Perme og Skärgren), Studentlitteratur, Lund 2004. Sitatet er oversatt av oss.

Demokratiet består av *friheter*. Men enhver frihet må balanseres med en *plikt* eller et *ansvar*. Aktiv deltakelse er ikke noe man *får*; det er noe man *yter*. Det omfatter noe av det ansvar den enkelte har for å holde demokratiet levende. *Ytringsfriheten* regnes som en av de mest fundamentale demokratiske rettigheter i våre vestlige kulturer. I Norge er den nedfelt i Grunnloven. Ytringsfrihet skal råde, og det (nesten) ubegrenset. Den skal kunne hevdes som ubeskåret prinsipp, med ytterst få unntak. I vår kultur er ytringsfriheten tett koblet til en fri presse; det frie ord formidlet gjennom massemedier. Vi skal kunne lese hva vi vil, og vi skal kunne ha garanti for at det som skrevet står er usensurert. Ytringsfriheten er slik knyttet til budskapsformidling – fra en sender som ikke er utsatt for sensur, til en mottaker som ikke blir hindret i å lese det usensurerte.

Dette er bra; det er et ubetinget og uangripelig gode. Vi som ”alltid” har tatt en slik frihet som en selvfølge, kan vanskelig sette oss inn i en situasjon med sensur.

Men ytringsfrihet er ikke demokratiets *eneste* bestanddel. *Frihet* til å ytre seg må følges av en plikt – et *ansvar* - til å ytre seg; et ansvar for å føre dialog, for å kommunisere. Det er en forutsetning for et aktivt og levende demokrati på alle nivåer.

Demokratiet krever aktive og deltakende medborgere; en demokratisk stat fordrer medvirkende medlemmer. Men slike medlemmer er lite markante i våre dager. Mer og mer synes vårt ”overutviklede servicedemokrati” å preges av passive ”demokratikonsumenter”; de forsyner seg av demokratiets hyllevarer etter som det passer, og om de stemmer ved valg, er det på det demokratiske alternativet (les: partiet) som tilbyr *de* demokratiske (!?) verdier og ”varer” som passer best inn i deres tidsaktuelle livs og forbruksmønster. Best barnehagedekning når det gjelder. Best boligpolitikk når det gjelder. Best bomringpolitikk og best politikk for kollektivtrafikk. Best eldreomsorg når tiden er inne. Vi betrakter demokratiet som konsumenter, ikke som deltakere.

Vi anser dette som viktige forutsetninger for å drøfte levende lokaldemokrati og aktivt medborgerskap, og vi mener at *aktiv deltakelse og dialog* er helt sentralt. Men den må stimuleres og promoteres. Den fungerer ikke – som i folkebevegelsenes tid – mer eller mindre av seg selv. Dialogen må stimuleres gjennom strukturerte samtaler, slik vi bl.a. tradisjonelt finner dem i studieringer og andre læringsfelleskap. *Vi behøver steder for deltakelse og redskaper for mening*. ”Steder for deltakelse” kan være dagens fysiske og virtuelle møteplasser; internett, skolekretsen, foreldregrupper, borettslaget, fotballgruppa, idrettslaget, ad hoc- samlinger og formelle og uformelle læringsarenaer. ”Redskaper for mening” kan være massemediene, møtene, seminarene, lekeplassene, idrettsarenaene og bl.a. vårt pedagogiske varemerke ”studieringen” og andre lignende virkemidler.

I denne uttalelsen har vi valgt å legge vekt på ”deltakerdemokratiet” og å peke på noen begrensninger, forutsetninger og muligheter for å styrke demokratiet gjennom å stimulere og promotere ikke-formelle og uformelle læringsorganisasjoner på tvers av generasjonene. Vi har i denne sammenheng

spesielt pekt på studieringens² muligheter. Olof Palme uttrykte i sin tid at ”Sverige er et studiesirkeldemokrati”. Det sammenfatter koblingen mellom forkeopplysning, læring og demokrati på en måte som vi kan slutte oss til. Studieringen som læringsarena er blant de virkemidler man bør støtte – og støtte seg til - som bidrag til å utvikle demokratiske mennesker, demokratisk praksis og demokratiske systemer i framtiden.

Oslo, 2004-06-10

Vennlig hilsen
Voksenopplæringsforbundet
Sturla Bjerkaker

---

² I løpet av året kommer boken ”Studieringen – en metode for læring, et redskap for demokrati” (Vofu 2004/Sturla Bjerkaker).